

RAPPORT

BEBYGGELSEINVENTERING INRE HAMNEN ETAPP 2

REVIDERING AV BYGGNAD SINVENTERING ÖSTRA SALTÄNGEN 2012-02-01

PAUL WILUND 2019-02-11

REV: 2019-06-26

INNEHÅLL

1. FÖRORD	3
2. ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	3
3. BAKGRUND	4
5. ÖSTRA SALTÄNGEN - HISTORIK	5
6. BEBYGGELSEN INOM PLANOMRÅDET	6
7. UPPDATERAD KARTBILAGA	12
8. KÄLLOR	14

Inre hamnen, Norrköping

Beställare: Norrköpings kommun genom Linda Gärlin

Kompletterande information och översyn av befintlig bebyggelseinventering genom:

Paul Wilund fil.mag. byggnadsantikvarie SPBA, arkitekt MSA

I. Förord

Denna rapport omfattar kompletterande information och översyn av den befintliga bebyggelseinventering som är gjord av John Carlsson på Norrköpings kommun 2012-02-01. Vi har reviderat texten och utfört en uppdaterad kartbilaga 2019-02-11.

Paul Wilund
Arkitekt MSA, Byggnadsantikvarie SPBA fil.mag

Wilund arkitekter & antikvarier AB
Nybrogatan 81
114 41 Stockholm
08-231939 & 070-6639639
kontoret@wa2.se
www.wa2.se

2. Administrativa uppgifter

FASTIGHETSDATA

Objekt: Inre hamnen, Norrköping
Fastighetsbeteckningar:
Församling/Socken: St Johannes
Kommun: Norrköping
Län: Östergötlands län
Ägare: Norrköpings kommun

Saltängen från Motala Ström.

3. Bakgrund

Den ursprungliga inventeringen genomfördes som en del av Stadsbyggnadskontorets uppdrag att utarbeta ett detaljplaneprogram för en del av Norrköpings inre hamn, Skeppsdockan 1 med närområde inom östra delen av Saltängen.

Denna inventering har delvis reviderats under februari 2019 av Kalle Anderberg och Paul Wilund på Wilund arkitekter och antikvarier AB. Revideringarna inbegriper den del som omfattas av Etapp 2 i stadsbyggnadsprojektet inre hamnen. Här följer en beskrivning av byggnadsinventeringens genomförande, en kortfattad historik över området samt en sammanfattning av inventeringens resultat.

4. Inventeringen

Planområdet sträcker sig från Packhusgatan och Hamnbron i väster till Kaptensgatan i öster. I söder begränsas området av Motala Ström och i norr av Norra Promenaden. Denna inventering omfattar dessutom övriga delar av östra Saltängen samt ett antal fastigheter norr om Norra Promenaden. En totalinventering av bebyggelsen inom området har genomförts.

Byggnaderna har även fotograferats. Inventeringen är gjord enligt samma metodik som den bebyggelseinventering för innerstaden som påbörjades av Norrköpings kommun på 1990-talet. Resultatet finns redovisat i samma databas som denna inventering. Ett fåtal byggnader inom det aktuella området inventerades redan på 1990-talet.

De inventerade byggnaderna har klassificerats enligt en fyragradig skala där rött är den högsta bevarandeklassen.

Klass 1 (röd) Högsta kulturhistoriska värde. Byggnadsminnesförklaring skulle kunna aktualiseras.

Klass 2 (grön) Byggnad av stort kulturhistoriskt värde.

Klass 3 (blå) Byggnad av visst kulturhistoriskt värde.

Klass 4 (gul) Annan byggnad uppförd före 1980.

Oklassificerad Nybyggnadslov beviljat 1980 eller senare.

Byggnader som tillkommit efter 1980 har inventerats, men inte klassificerats. Den antikvariska bedömningen kräver att byggnaden kan betraktas i ett historiskt sammanhang. Liksom den tidigare inventeringen i Norrköping har objekt yngre än trettio år därför inte värderats.

5. Östra Saltängen - historik

Området norr om Motala Ström började på allvar bebyggas under 1600-talet. Bland de första större anläggningar som uppfördes var Slottet Johannisborg vilket började anläggas 1613 och var till stora delar färdigställt 1639. Försvarsanläggningen och slottet brändes ner vid det ryska angreppet 1719.

Vid en karta upprättad efter ryssarnas härjningar 1719 utgörs området där magasinsbyggnaderna ligger av olika hagar och betesvallar.

Vid ungefär samma tid uppfördes troligen ett av stadens första spinnhus på Saltängen, det är dock inte känt var detta var beläget. Genom området gick flera vattendrag och precis på den plats där magasinsbyggnaderna ligger så möttes två vattendrag.

I slutet av 1700-talet bestod de östra delarna av nuvarande Norra Hamnen av en halvö som kallades Skeppsholmen. På denna låg ett rasp- och spinnhus samt ett kronobränneri där det tillverkades brännvin. Området öster om Skeppsholmen, användes för tobaksodling och varvsverksamhet.

Vid industrialiseringen kom området att utvecklas. Bland de första industrierna var Andreas kvarn som från början var ett magasin och gasverket som etablerades ca 1850. En ny stadsplan kom 1870 och denna angav kvarter på den tidigare betesmarken. Området kom sedan att omvandlas i och med industriexpansionen och hamnens växande betydelse, järnvägens anläggande på 1860-talet och de igenvägnader av marken som utfördes vid anläggandet av Norra promenaden.

Hamnbron byggdes 1915. Andreas kvarn omvandlades från magasin till kvarn 1921 och man fick då mer industriell verksamhet inom området. Av den befintliga bebyggelsen inom det inventerade området har dock större delen kommit till under 1900-talets mitt och senare hälft.

De kom dock att dröja innan bebyggelsen växte fram inom den nya stadsplanen. Under andra halvan av 1800-talet och början av 1900-talet så fanns det en småstad med dels mindre bostadshus i sten i ett par våningar samt en del kåkbebyggelse med bostäder huvudsakligen inom området väster om Varvsgatan. I området fanns även småverkstäder, varvet och gasverket. Småstadsbebyggelsen låg framför allt i kvarteren Munken, Nunnan, Accisen samt Buten och Trätan. I kvarteren Jungfrun, Lillån och Skeppsholmen låg lager och industribebyggelse.

Kvarteren närmast Norra promenaden stakades ut 1899 "med hörnstenar" men de kom inte att byggas i någon större omfattning. Detta kan bero på ägoformerna. Dåvarande kvarteren Knipan, Skräckan, Tärnan och Svanen var äldre donationsjord. Det var först år 1916 som de karterades för försäljning. Försäljningen öppnade för uppförande av privatägda byggnader på tomterna och i kvarteret Svanen uppfördes ett bostadshus i sten. Detta kom dock att kvarstå som en solitär bland låga magasinsbyggnader och upplag.

Under 1900-talets mitt skedde flera omvandlingar. I det första skedet började det uppföras magasinsbyggnader, mindre industrier och verkstäder. Utvecklingen hörde samman med den utveckling som skedde inom sjöfarten där tonnaget snabbt ökade på fartygen samtidigt som vägtrafiken och järnvägs-transporterna också expanderade. På ytorna mellan magasinerna fungerade tomterna som planlager för bland annat ved. Nere vid kajen lagrades bland annat kol i öppna fickor.

Parallellt med detta sanerades den äldre bebyggelsen väster om Varvsgatan. Nordiska Museet uppmärksammade bebyggelsens värden och de dokumenterade de flesta byggnaderna under 1940-talet, innan de revs. Idag finns endast ett hus kvar.

6. Bebyggelsen inom planområdet

Viktiga delar av den bevarade äldre bebyggelsen är samlad i områdets sydvästra del. Samtidigt finns flera historiskt intressanta byggnader kvar inom andra delar av området.

(Siffrorna i texten hänvisar till kartan i slutet av sammanfattningen)

STADSBEBYGGELSE FRÅN SEKELSKIFTET 1900

I kvarteret Munken 24 finns två äldre tomter med bevarad äldre bebyggelse. Dessa två tomter hette tidigare Accisen nr 8+9 och 10+11. Den norra tomten är bebyggd med ett stenhus som uppfördes som verkstadshus för en smidesverkstad ca 1903 och på tomten finns ett gårdshus som kan vara från 1851. (33) På den södra tomten ligger ett stenhus i två våningar från 1898 som innehöll tre mindre lägenheter och en bykstuga. (14) Dessa två byggnader utgör de enda resterna av den tämligen omfattande stadsbebyggelse som fanns väster om Varvsgatan och byggnaderna har ett högsta kulturhistoriskt värde. Dessa byggnader bör kunna restaureras och visa stadsdelens historia.

På fastigheten Nunnan 19 vid Packhusgatan i områdets västra del finns två hus uppförda 1903 (1) respektive 1922 (2). Byggnaderna är förhållandevis oförändrade och har ett stort värde för miljön i övergången mellan östra och västra Saltängen. Även dessa byggnader är rester av den äldre stadsbebyggelsen.

I Svanen 6 ligger ett kontorshus från 1919, uppfört för AB Norrköpings exporthyveri som kontor med bostad i den övre våningen. Huset ritades av stadsarkitekt Karl Flodin. (3). I anslutning till byggnaden finns ett stall och vagnsbod från samma år (4) vilka är välbevarade. Stallet är tillbyggt några år efter att det uppfördes. Dessa byggnader har högsta kulturhistoriska värde.

Saltängen från Motala Ström.

GASVERKETS BYGGNADER INOM KVARTERET SKEPPSDOCKANS

Norrköpings gasverk var ett av de första i landet då det grundades 1851. Flera av gasverkets byggnader, däribland de stora gasklockorna, revs efter gasverkets nedläggning 1988. Den återstående bebyggelsen 2012 omfattade gasmästarkontor från 1862 (5), reningsverk (6) och apparthus (7) från 1926 samt gaskompressorstation (8) från 1941. Med undantag för gasmästarkontoret har husen byggts till under 1930- till 1950-talet. Gasverkets byggnader har en enhetlig utformning i rött tegel. Reningsverk, och apparthus, från 1926 samt gaskompressorstation (6,7 och 8) revs 2017. Platsen där de runda gasklockorna låg kan lätt avläsas på marken. Anläggningen bedömdes 2012 på ett pedagogiskt sätt visa miljön vid gasverket och de ansågs ha ett stort historiskt värde. 2019 återstår reningsverket (5).

Gasmästarkontoret, Apparathuset sett från Saltängsgatan och från gården, och fasad på gaskompressorstationen.

ANDREAS KVARN

Den mest framträdande byggnaden inom området är den fyra våningar höga magasinsbyggnaden invid Brokikaregatan, kallad Andreas kvarn (9). Magasinet uppfördes 1889 och ändrades till kvarnverksamhet 1921. Byggnaden har genomgått få utvändiga förändringar.

Norr om byggnaden ligger en lägre magasinsbyggnad från 1872, senare använd som kvarn och idag som kontor (10). Exteriören och gårdsmiljön är i stort sett oförändrade. Båda byggnaderna har tydliga arkitektoniska och miljöskapande värden. De berättar också genom sin placering vid kajen om hamnverksamhetens långa tradition. Byggnaden har högsta kulturhistoriskt värde.

Andreas kvarn.

ÖVRIGA ÄLDRE INDUSTRI- OCH MAGASINSBYGGNADER

Tre bevarade äldre industribyggnader finns på fastigheten Svanen 6 i nordöstra delen av området. Den större magasinsbyggnaden (11) har uppförts i etapper under 1920-talet. Det utvändiga utseendet är förändrat genom en plåtinklädning från 1980-talet. Delar av interiören har byggts om för kontorslokaler, galleri m.m. I samma kvarter finns två envåningsbyggnader i tegel uppförda 1918 (12) respektive 1926 (13). Dessa är tämligen välbevarade äldre industrilängor.

1940-TALETS TRÄBYGGNADER

Inom området finns ett antal exempel på 1940-talets enklare träbebyggelse. Två magasin (15) med åtskiljande brandmur ligger på Slottsgatan vid trafikplatsen där industrispåret från nordväst förgrenar sig mot öster och sydost. Magasinen ritades 1939 och de är utförda som en spännande träbyggnadskonstruktion med stora fackverksbalkar i trä. Magasinen är mycket välbevarade och de har högsta kulturhistoriska värde.

Två kvarter längre österut på Slottsgatans södra sida ligger ett samtida magasin (16), senare tillbyggt med två husskepp i samma utförande. Byggnaderna används fortfarande som lager och butik.

Trähus från 1940-talet återfinns även på fastigheterna Svanen 4 och Östra Kronomagasin 2. Det förra (17) är tillbyggt på 1980-talet, det senare (18) byggdes ursprungligen som kolgårdskontor och inrymmer fortfarande kontor. Den bevarade trähusbebyggelsen har ett värde genom att representera skilda verksamhetsslag på Saltängen.

Magasinsbyggnader på Slottsgatan, ritade 1939.

ÖVRIG BEBYGGELSE 1930-1980

Den bebyggelse som kommit till mellan 1930 och 1980 har ofta genomgått stora förändringar genom om- och tillbyggnader. Som exempel kan nämnas Östergötlands fiskförsäljningsförenings kontor (19) vid Norra Promenaden vars äldsta delar är från 1938. Ekströms Trävaru AB:s lager- och kontorsbyggnad (20) på Saltängsgatan är från 1962. En framträdande byggnad är den oljeeldade hetvatcentrallen på Skeppsdockan 3 (21), uppförd mellan 1966 och 1970. Byggnaden är uppförd i stilren funktionalism med tegelfasad och stora glasade partier. Den är mycket representativ för sin tids industriarkitektur.

BEBYGGELSE EFTER 1980

En stor del av bebyggelsen inom planområdet har kommit till efter 1980, ofta i samband med att äldre bebyggelse rivits. De nyare byggnaderna är uppförda för mindre industrier eller lagerverksamhet och ibland som kontor. Envåningshus med plåtfasad är vanligt förekommande.

ÄLDRE BEVARAD BEBYGGELSE

UTANFÖR PLANOMRÅDET

Den nuvarande bebyggelsen öster om Kaptensgatan utgörs främst av yngre industri- och kontorsbyggnader. De äldsta byggnaderna är från 1940-talet och finns på fastigheten Doppingen 5. Byggnaderna är delar av den fanerfabrik som tillhörde Skandinavisk Träimport AB (22). Inventeringen omfattar även ett antal byggnader norr om Norra Promenaden. Dessa hör till planprogrammets studieområde och är delvis av stort intresse ur kulturmiljösynpunkt.

JOHANNISBORGS SLOTTSRUIN

Slottet Johannisborg började anläggas 1613 och var till sina delar färdigställt 1639. Försvarsanläggningen och slottet brändes ner vid det ryska angreppet 1719. Den enda bevarade byggnadsdelen är porttornet (23) som restaurerades 1934 och då bland annat fick ett historiserande tak med takryttare. Den stjärnformade befästningsvallen med vallgrav är delvis bevarad. Johannisborg är skyddat som byggnadsminne och som fast fornlämning.

Johannisborgs slottsruin

LOKSTATION, BUTÄNGEN 2:4

Omedelbart väster om, och delvis inom, Johannisborg uppfördes 1913-15 en lokstation för Statens Järnvägar. Anläggningen består av ett rundstall sammanbyggt med expeditions- och personalhus i tre våningar (24). Norr om lokstallet ligger en ångcentral (25) ritad 1916 av SJ:s chefsarkitekt Folke Zettervall. Lokstallet har delvis förändrats exteriört genom utbyte av fönster samt en mindre tillbyggnad, men anläggningen bevarar till stora delar helhetsmiljön från 1910-talets lokstation.

SLOTTSHAGENS RENINGSVERK

Vattenreningsverket anlades på 1950-talet och var vid den tiden ett av landets största. Ritningarna gjordes av Vattenbyggnadsbyrån. Anläggningen har sedan fortlöpande byggts ut med fler bassänger och byggnader för verksamhetens behov. Exempel på tidiga byggnader inom reningsverket som delvis bevarat sin ursprungliga karaktär är maskinhuset (26) och filterbyggnaden (27), båda från 1953, samt två rötkamrar (28) från 1953 respektive 1970.

ÖVRIGA HISTORISKA ELEMENT INOM OMRÅDET

Norra Promenaden (29) avgränsar området i norr. Allén är byggnadsminnesförklarad och har stora historiska och miljöskapande värden. Ett annat historiebärande inslag i området är industrispåret (30) som i nordväst-sydostlig riktning skär diagonalt genom kvarterindelningen på väg mot kajen i söder. Gatustrukturen i området är den samma som på 1800-talet med mindre förändringar. På flera gator finns den äldre stenläggningen kvar under asfalten. Den breda kajen som fortfarande är i bruk är en självklar del av områdets historia. Här finns även en av hamnkranarna (31) från 1914 bevarad. De södra delarna av området används ännu som upplagsplats för kol och skrot (32).

Lokstationen med expeditionsbus och lokstall. Ovan till höger Ångcentralen.

7. Uppdaterad kartbilaga

Kartbilaga från 2012-02-01, är uppdaterad, bilaga 1

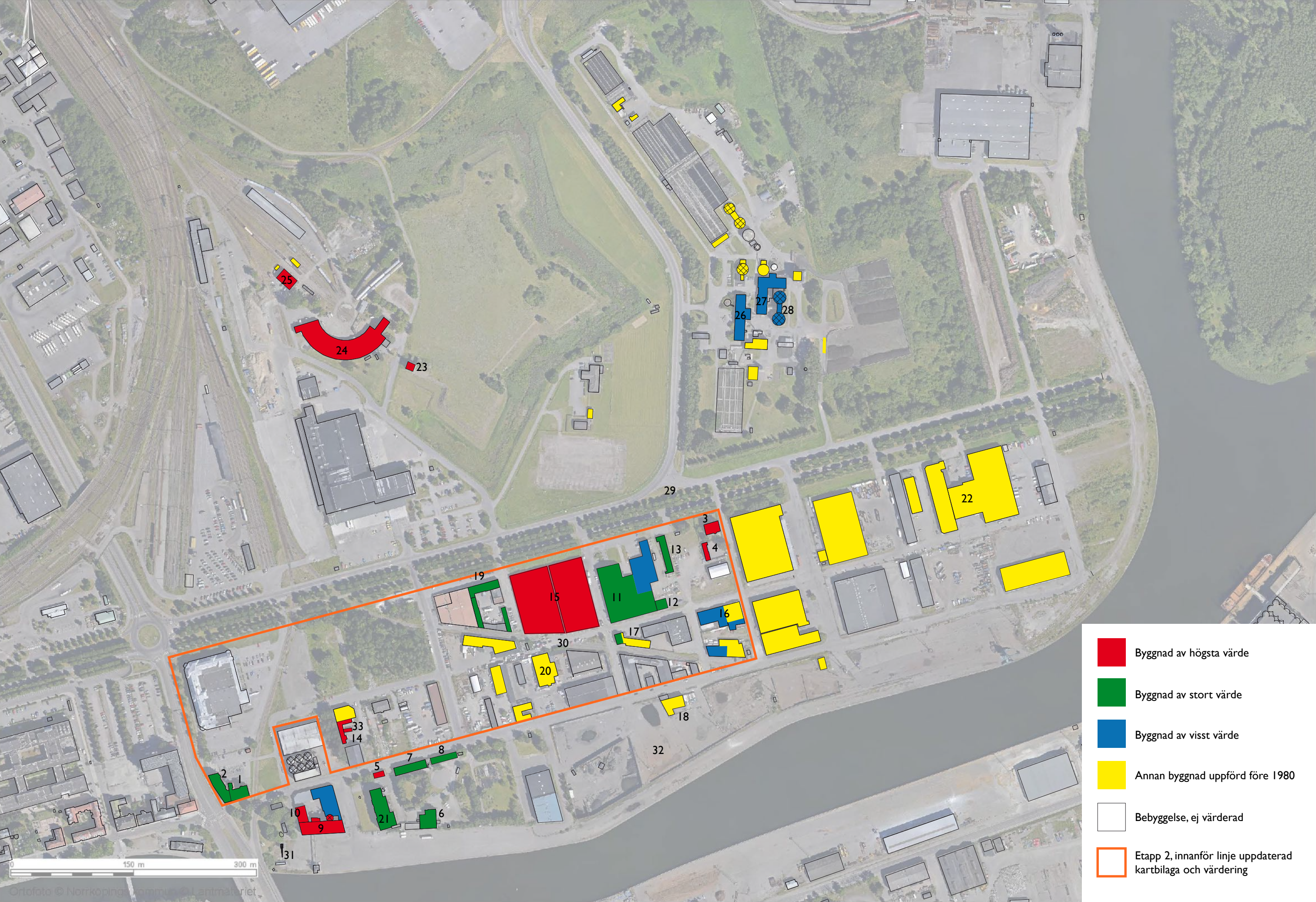
ÖVERSYN AV BEBYGGELSEINVENTERING INRE HAMNEN

Byggnad	Värdering 2012	Värdering 2019	Motivering
Kontorshus – Svanen 6 (3)	Klass 2	Klass 1	Välbevarad byggnad och del av välbevarad miljö. Byggnaden är en viktig representant för det tidiga 1920-talets bebyggelse på platsen. Ritat av stadsarkitekten Karl Flodin.
Stall och vagnsbod – Svanen 6 (4)	Klass 2	Klass 1	Välbevarat uthus och viktig representant för det tidiga 1920-talets bebyggelse på platsen. Bebyggelsens berättar om äldre tiders livsvillkor (Stall, uthus etc)
Magasinsbyggnad – Svanen 6 (11)	Klass 3	Klass 2/Klass 3	Välbevarad storskalig byggnad med basilikiform och överljus. Av allt att döma välbevarad bakom sentida fasadmaterial.
Industribyggnad – Svanen 6 (12)	Klass 3	Klass 2	Tämligen välbevarad industribyggnad med ursprungliga fasader, fönster etc.
Industribyggnad – Svanen 6 (13)	Klass 3	Klass 2	Tämligen välbevarad industribyggnad med ursprungliga fasader, fönster etc.
Lägenhetshus & bykstuga – Munken 24 (14)	Klass 4	Klass 1/Klass 4	Utgör tillsammans med (33) de enda resterna av stadsbebyggelsen väster om Varvsgatan. Mycket intressant som de sista bevarade och avläsbara fragmenten av en idag bortsanerad stadsdel. Äldre lägenhets-interiörer med originaldetaljer.
Magasin – Svanen 7+8 (15)	Klass 2	Klass 1	Stort enplansmagasin i en intressant träbyggnadsteknik med fackverksbalkar på träpelare. I stort sett oförändrat sedan byggnadstiden. Interiör med rester och spår av tidigare verksamhet. Koppling till infrastrukturen med både hamnläget och industrispåren som etableringsfaktorer.
Magasin – Gräsanden I (16)	Klass 4	Klass 3/Klass 4	Rester av den äldre småskaliga hamnbebyggelsen, av kartmaterialet att döma ursprunglig bebyggelse på platsen. Exteriören dock ändrad. Bör undersökas innan rivning / flytt.
Kolgårdskontor - Svanen 4 (17)	Klass 4	Klass 2/Klass 4	Rester av den äldre småskaliga hamnbebyggelsen, av kartmaterialet att döma ursprunglig bebyggelse på platsen. Exteriören dock ändrad. Bör undersökas innan rivning / flytt.
Kontorsbyggnad – Knipan 4 (19)	Klass 4	Klass 2	Tidstypisk kontorsbyggnad från 1938 och senare tillbyggd. Utförd i en rationell funktionalistisk stil med fasader i gult tegel, typisk för tiden är användning av lokala inhemska material och få komponenter.
Gårdshus – Munken 24 (33)	Ej värderad	Klass 1	Ej värderad på kartmaterialet. Utgör tillsammans med (33) de enda resterna av den tidigare stadsbebyggelsen väster om Varvsgatan. Mycket intressant som de sista fragmenten av en idag bortsanerad stadsdel.

8. Källor

Norrköpings kommun, Carlsson John, *Byggnadsinventering östra Saltängen* 2012-02-01

- Byggnad av högsta värde
- Byggnad av stort värde
- Byggnad av visst värde
- Annan byggnad uppförd före 1980
- Bebyggelse, ej värderad
- Etapp 2, innanför linje uppdaterad kartbilaga och värdering

0 150 m 300 m